

О'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XORIJIY INVESTITSIYALARNING HUQUQLARI .

SamISI "kechki ta'lim" fakulteti Baholash ishi yo'nalishi

123- guruh talabasi Рахматов Самир

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni tartibga soluvchi huquqiy baza tahlil qilinadi. Unda xorijiy investorlarga berilgan huquqlar va kafolatlar ko'rib chiqiladi, bu investitsiyalarning mamlakat iqtisodiy rivojlanishi uchun ahamiyati ta'kidlanadi. Tadqiqot xorijiy kapitalni himoya qilish va qulay investitsiya muhitini ta'minlashga qaratilgan amaldagi qonunchilik hujjatlari va xalqaro shartnomalarga e'tibor qaratadi. Shuningdek, investorlar ishonchini oshirish va ko'proq to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida huquqiy bazani yanada takomillashtirishning potentsial yo'nalishlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Xorijiy investitsiyalar, Investitsiya huquqi, Investor huquqlari, O'zbekiston, Huquqiy baza, Investitsiya muhiti, Kafolatlar

Kirish

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy rivojlanishi va modernizatsiyalash jarayonida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o'tish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan sa'y-harakatlar ushbu mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Xorijiy investorlar uchun barqaror va ishonchli huquqiy kafolatlarni ta'minlash investitsiya oqimini oshirishning asosiy shartlaridan biridir. So'nggi yillarda O'zbekiston investitsiya qonunchiligini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish bo'yicha sezilarli qadamlar tashladi. Xususan, 2020-yil 27-yanvardan kuchga kirgan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi

O'zbekiston Respublikasi Qonuni (2019-yil 25-dekabrda qabul qilingan) avvalgi "Xorijiy investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida"gi Qonunni bekor qilib, investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi yagona, tizimli hujjatga aylandi. Ushbu yangi qonun BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) va Jahon savdo tashkiloti (WTO) qoidalariga mos keladigan xalqaro standartlarni o'zida mujassam etgan holda ishlab chiqilgan bo'lib, investorlarning huquqlarini himoya qilish va ularga milliy rejimni taqdim etishga qaratilgan. Bu o'zgarishlar xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini chuqur o'rganish zaruratini keltirib chiqaradi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasida xorijiy investorlarga berilgan huquqlar, kafolatlar va imtiyozlarni amaldagi qonunchilik doirasida kompleks tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida xorijiy investorlarning mulk huquqi, foydani repatriatsiya qilish, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi asosiy huquqlari, shuningdek, investitsiya nizolarini hal etish mexanizmlari hamda ularga taqdim etilayotgan soliq va bojxona imtiyozlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistonning xalqaro shartnomalar bo'yicha majburiyatlari hamda investitsiyalarni himoya qilish bo'yicha ikki tomonlama va ko'p tomonlama bitimlar tahlil qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi huquqiy-dogmatik tahlil, qiyosiy-huquqiy yondashuv hamda amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarning samaradorligini tanqidiy baholash usullariga asoslanadi. Bu yondashuvlar mavzuni har tomonlama o'rganish va asosli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy rivojlanishi va modernizatsiyalash jarayonida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, bozor iqtisodiyoti tamoyillariga o'tish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan sa'y-harakatlar ushbu mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi. Xorijiy investorlar uchun barqaror va ishonchli huquqiy kafolatlarni ta'minlash investitsiya oqimini oshirishning asosiy shartlaridan biridir.

So'nggi yillarda O'zbekiston investitsiya qonunchiligini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish bo'yicha sezilarli qadamlar tashladi. Xususan, 2020-yil 27-yanvardan kuchga kirgan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni (2019-yil 25-dekabrda qabul qilingan) avvalgi "Xorijiy investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralari to'g'risida"gi Qonunni bekor qilib, investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi yagona, tizimli hujjatga aylandi. Ushbu yangi qonun BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) va Jahon savdo tashkiloti (WTO) qoidalariga mos keladigan xalqaro standartlarni o'zida mujassam etgan holda ishlab chiqilgan bo'lib, investorlarning huquqlarini himoya qilish va ularga milliy rejimni taqdim etishga qaratilgan. Bu o'zgarishlar xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini chuqur o'rganish zaruratini keltirib chiqaradi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasida xorijiy investorlarga berilgan huquqlar, kafolatlar va imtiyozlarni amaldagi qonunchilik doirasida kompleks tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida xorijiy investorlarning mulk huquqi, foydani repatriatsiya qilish, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi asosiy huquqlari, shuningdek, investitsiya nizolarini hal etish mexanizmlari hamda ularga taqdim etilayotgan soliq va bojxona imtiyozlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistonning xalqaro shartnomalar bo'yicha majburiyatlari hamda investitsiyalarni himoya qilish bo'yicha ikki tomonlama va ko'p tomonlama bitimlar tahlil qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi huquqiy-dogmatik tahlil, qiyosiy-huquqiy yondashuv hamda amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarning samaradorligini tanqidiy baholash usullariga asoslanadi. Bu yondashuvlar mavzuni har tomonlama o'rganish va asosli xulosalar chiqarish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini o'rganishga bag'ishlangan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu sohadagi ilmiy tadqiqotlar mamlakatning investitsiya qonunchiligidagi evolyutsion o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlangan. Ilgari, tadqiqotlar ko'pincha investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi alohida qonun hujjatlari, jumladan, xorijiy investorlarning

huquqlarini kafolatlash va ularni himoya qilishga qaratilgan normativ-huquqiy aktlarning samaradorligini baholashga qaratilgan edi. Biroq, 2020-yil 27-yanvardan kuchga kirgan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining qabul qilinishi bilan ushbu sohadagi ilmiy tadqiqotlar uchun yangi, kompleks yondashuvga asoslangan yo'nalish ochildi. Bu yangi qonun avvalgi, nisbatan parcha-parcha bo'lgan qonunchilik bazasini birlashtirib, xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini tizimli va kompleks tarzda tartibga solishga intiladi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning xalqaro investitsiya huquqi tamoyillariga muvofiqlashish yo'lidagi muhim qadam sifatida baholanadi.

Yangi qonunning asosiy xususiyatlaridan biri uning xalqaro standartlar va ilg'or amaliyotlarga muvofiqlashtirilganligidir. Xususan, BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) va Jahon savdo tashkiloti (WTO) qoidalari, shuningdek, investitsiya faoliyatida "Salini" prinsipi va mas'uliyatli biznes yuritish tamoyillari ushbu qonun hujjatida o'z aksini topgan. Bu jihatlar xorijiy investorlar uchun huquqiy barqarorlik va bashorat qilinadigan muhitni yaratishga qaratilgan bo'lib, investitsiya risklarini kamaytirishga xizmat qiladi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, "milliy rejim" tamoyilining mustahkamlanishi xorijiy investorlarga mahalliy investorlar bilan teng huquqlar berilishini ta'minlaydi, bu esa diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslikning muhim kafolatidir. Ushbu qonun investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi asosiy tushunchalarni aniqlashtirib, ilgari mavjud bo'lgan ba'zi cheklovlarni olib tashladi va bozorga kirishni kafolatlaydi, bu esa investitsiya muhitini sezilarli darajada yaxshilashga qaratilgan.

Xorijiy investorlarning asosiy huquqlari va kafolatlariga oid adabiyotlar tahlili yangi qonun doirasida ularning mulk huquqi, foydani repatriatsiya qilish erkinligi va investitsiyalarni himoya qilish mexanizmlariga alohida e'tibor qaratilganini ko'rsatadi. Qonunning 15-moddasi investitsiya sub'ektlarining huquqlarini davlat tomonidan himoya qilinishini va davlat organlarining qonuniy investitsiya faoliyatiga aralashishini taqiqlashni kafolatlaydi. Bu esa investorlar uchun faoliyat erkinligi va

huquqiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, foydani erkin ishlatish, ya'ni soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar to'langandan so'ng uni qayta investitsiya qilish yoki boshqa maqsadlarda ishlatish huquqi mustahkamlangan. Bu qoida xorijiy investorlarning kapital harakatini erkin amalga oshirish imkoniyatini beradi, bu esa investitsiya jozibadorligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Faoliyat tugatilganda aktivlarni erkin repatriatsiya qilish huquqi ham belgilangan bo'lib, bu investorlar uchun chiqish strategiyasini rejalashtirishda muhim kafolat hisoblanadi.

Adabiyotlarda yangi qonunning "barqarorlik bandi" (grandfathering clause) alohida e'tiborga loyiq ekanligi ta'kidlanadi. Unga ko'ra, agar O'zbekistonning keyingi qonunchiligi investitsiya sharoitlarini yomonlashtirsa, xorijiy investorlarga nisbatan investitsiya kiritilgan paytdagi qonun hujjatlari o'n yil davomida qo'llaniladi. Bu qoida investitsiya muhitining bashorat qilinishini ta'minlab, investorlarning uzoq muddatli rejalashtirish imkoniyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, investorlarga yangi qonunchilik yaxshiroq sharoitlarni taklif qilsa, uni qo'llash imkoniyati ham berilgan, bu esa ularning manfaatlarini maksimal darajada himoya qilishga qaratilgan. Bundan tashqari, yangi qonun doirasida xorijiy investorlarga yer uchastkalaridan foydalanish huquqini 25 yildan 49 yilgacha uzaytirish, mahalliy va xorijiy investorlar uchun teng imtiyozlar berish hamda korxonalarda xorijiy investor ulushiga qo'yiladigan talabni 15% dan 10% gacha kamaytirish kabi muhim o'zgarishlar kiritilgan. Bu o'zgarishlar investitsiya faoliyatini yanada faollashtirish va kichikroq xorijiy investitsiyalar uchun ham imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

Qonun investitsiya loyihalarini kichik (3 million dollargacha), o'rta (10 million dollargacha), yirik (100 million dollargacha) va strategik (100 million dollardan ortiq) toifalarga ajratishni ham nazarda tutadi. Bu tasniflash investitsiya loyihalarining miqyosiga qarab differensial yondashuvni qo'llash imkonini beradi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini samaraliroq yo'naltirishga yordam beradi. Adabiyotlarda ushbu qonunning "O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida investitsiya faoliyatini yuqori darajaga ko'tarish va investorlar ishonchini

mustahkamlashga qaratilgan keng qamrovli islohotlarning bir qismi ekanligi ta'kidlanadi. Bu esa mamlakatning iqtisodiy modernizatsiyasi va barqaror rivojlanishini ta'minlashda xorijiy investitsiyalarning strategik ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning investitsiya qonunchiligidagi so'nggi o'zgarishlar xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va himoya qilish bo'yicha xalqaro ilg'or tajribalarni o'zlashtirishga qaratilgan jiddiy sa'y-harakatlarni aks ettiradi. Yangi qonun investitsiya muhitini sezilarli darajada yaxshilashga qaratilgan bo'lsa-da, uning amaliy ijrosi va samaradorligi doimiy monitoring va tahlilni talab qiladi. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu qonun normalarining amaliyotda qanday qo'llanilayotganini, investitsiya nizolarini hal etish mexanizmlarining samaradorligini va xorijiy investorlar uchun yaratilgan imtiyozlarning real ta'sirini chuqurroq o'rganishi mumkin. Shuningdek, xalqaro investitsiya huquqining rivojlanib borayotgan tendensiyalarini hisobga olgan holda, O'zbekiston qonunchiligini yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb bo'lib qoladi. Bu esa mamlakatning global iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvini yanada jadallashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini chuqur tahlil qilish maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot huquqiy-dogmatik tahlil, qiyosiy-huquqiy yondashuv, tizimli tahlil hamda normativ-huquqiy hujjatlarning samaradorligini tanqidiy baholash usullariga asoslanadi. Bu yondashuvlar mavzuning mohiyatini ochib berish, amaliy ahamiyatini baholash va takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Huquqiy-dogmatik tahlil usuli O'zbekiston Respublikasining amaldagi investitsiya qonunchiligini, xususan, 2020-yil 27-yanvardan kuchga kirgan "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunini chuqur o'rganishga qaratilgan. Bu usul doirasida qonun hujjatlarining matni,

ularning tuzilishi, alohida moddalari, tamoyillari va tushunchalari sinchkovlik bilan ko'rib chiqildi. Xorijiy investorlarning mulk huquqi, foydani repatriatsiya qilish erkinligi, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik, investitsiyalarni himoya qilish kafolatlari hamda "barqarorlik bandi" kabi asosiy huquqiy normalarining mazmuni va huquqiy ta'siri tahlil qilindi. Ushbu tahlil normativ-huquqiy aktlarning ichki mantiqiy izchilligini va huquqiy tizimdagi o'rnini aniqlashga xizmat qildi.

Qiyosiy-huquqiy yondashuv O'zbekistonning investitsiya qonunchiligini xalqaro standartlar va ilg'or xorijiy amaliyotlar bilan solishtirish orqali amalga oshirildi. Bu usul mamlakat qonunchiligining xalqaro investitsiya huquqi tamoyillari, jumladan, BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) va Jahon savdo tashkiloti (WTO) qoidalari bilan muvofiqligini baholash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil O'zbekistonning investitsiya muhitini yaxshilash borasidagi yutuqlarini ko'rsatish bilan birga, xalqaro tajribadan kelib chiqib, yanada takomillashtirish mumkin bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam berdi. Bu yondashuv "milliy rejim" tamoyilining amaliyotdagi tatbiqi va xorijiy investorlarga berilayotgan imtiyozlarning xalqaro me'yorlarga mosligini baholashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Normativ-huquqiy hujjatlarning samaradorligini tanqidiy baholash usuli qabul qilingan qonun hujjatlarining nazariy asoslarini ularning amaliyotdagi potentsial ta'siri bilan solishtirishga qaratildi. Bu usul doirasida investitsiya qonunchiligidagi yangiliklarning xorijiy investitsiyalar oqimini oshirish, investorlarning huquqiy himoyasini kuchaytirish va investitsiya muhitining barqarorligini ta'minlash borasidagi samaradorligi tanqidiy nuqtai nazardan ko'rib chiqildi. Xususan, yangi qonun tomonidan kiritilgan investitsiya loyihalarini toifalarga ajratish va boshqa muhim o'zgarishlarning real iqtisodiy ta'siri hamda investitsiya jozibadorligiga ko'rsatadigan ta'siri baholandi. Bu tahlil qonunchilikdagi mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan bo'shliqlar, ziddiyatlar yoki amaliyotda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni aniqlashga qaratilgan bo'lib, kelajakdagi qonun ijodkorligi uchun asosli tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratdi.

Tizimli tahlil usuli O'zbekiston Respublikasining investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi barcha normativ-huquqiy hujjatlarini yagona, o'zaro bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqishni o'z ichiga oldi. Bu yondashuv Konstitutsiya, qonunlar, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari hamda idoraviy normativ hujjatlar o'rtasidagi ierarxik bog'liqlik va mazmuniy uyg'unlikni aniqlashga yordam berdi. Xususan, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonunning boshqa qonun hujjatlari bilan o'zaro aloqasi o'rganildi. Shu bilan birga, tarixiy-huquqiy tahlil usuli eski qonunning bekor qilinishi va yangi, kompleks qonunning qabul qilinishi bilan bog'liq investitsiya qonunchiligi evolyutsiyasini qisqacha ko'rib chiqishga imkon berdi. Bu yondashuvlar xorijiy investorlar huquqlarining kompleks huquqiy himoyasini ta'minlovchi mexanizmni tushunish va investitsiya muhitini takomillashtirishga intilishni kontekstual tushunish uchun muhimdir.

Tadqiqotning asosiy manbalari O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonun hujjatlari, Prezident farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, shuningdek, investitsiyalarni himoya qilish bo'yicha O'zbekiston ishtirok etgan ikki tomonlama va ko'p tomonlama xalqaro shartnomalardan iborat bo'ldi. Mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va tavsiyalari (masalan, UNCTAD, World Bank) ham tahlilga jalb etildi. Bu manbalar bazasi tadqiqotning ishonchliligi va ob'ektivligini ta'minladi.

Xulosa qilib aytganda, qo'llanilgan metodologik yondashuvlar majmuasi O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini har tomonlama, chuqur va tanqidiy tahlil qilish imkonini berdi. Bu esa maqolaning asosiy maqsadiga erishish, ya'ni xorijiy investorlarning huquqlari, kafolatlari va imtiyozlarini amaldagi qonunchilik doirasida kompleks baholash hamda investitsiya muhitini takomillashtirish bo'yicha asosli ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish uchun zamin yaratdi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarning huquqiy rejimini kompleks tahlil qilib, mamlakatning investitsiya qonunchiligidagi sezilarli o'zgarishlarni ko'rsatdi. Xususan, 2020-yilgi "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun xalqaro standartlarga muvofiqlashtirilgan bo'lib, investorlarga mulk huquqi, foydani repatriatsiya qilish, diskriminatsiyaga yo'l qo'ymaslik kabi muhim kafolatlar hamda barqarorlik bandini taqdim etadi. Shuningdek, investitsiya nizolarini hal etish mexanizmlari, soliq va bojxona imtiyozlari hamda xalqaro shartnomalar orqali investitsiyalarni himoya qilish choralari atroflicha ko'rib chiqildi. O'zbekiston investitsiya muhitini yaxshilashda muhim yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, qonun normalarining amaliy ijrosini doimiy monitoring qilish va investitsiya muhitini yanada takomillashtirish kelajakdagi barqaror iqtisodiy rivojlanish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Chaisse, Julien (ed.). Bir kamar, bir yo'l tashabbusida investitsiya huquqi va siyosati. Leiden: Brill Nijhoff, 2021.
- [2] Dolzer, Rudolf, and Christoph Schreuer. Xalqaro Investitsiya Huquqi Prinsiplari. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- [3] Schill, Stephan W., Christian J. Tams, and Rainer Hofmann (eds.). Xalqaro Investitsiya Huquqi: Matn, Ishlar va Materiallar. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020.
- [4] Muchlinski, Peter, Federico Ortino, and Christoph Schreuer (eds.). Oksford Xalqaro Investitsiya Huquqi Qo'llanmasi. 2-nashr. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- [5] Chaisse, Julien, and Sufian Jusoh (eds.). Bir Kamar Bir Yo'l Tashabbusi va Global Boshqaruv. Abingdon: Routledge, 2022.

[6] Kurbanov, Rustam. "O'zbekistonning Yangi Investitsiya Qonuni: Yanada Qulay Investitsiya Muhitiga Qadammi?" Jahon Investitsiyalari va Savdo Jurnali, vol. 21, no. 5, 2020, pp. 805-827.

[7] Sattarov, Shavkat. "O'zbekistonning Yangi Investitsiya Qonuni: Xorijiy Investorlar Uchun O'yinni O'zgartiruvchi Omilmi?" Xalqaro Huquq va Menejment Jurnali, jild. 63, son. 1, 2021, betlar. 104-118.

[8] Gaukrodger, David, and Kekeletso Mashigo. "Investitsiya Shartnomalari va Barqaror Rivojlanish: Shartnomalarning Yangi Avlodi." ICSID Sharhi - Xorijiy Investitsiya Huquqi Jurnali, vol. 35, no. 1, 2020, pp. 1-28.